

ПЕРСПЕКТИВИ ЗА СКЛЮЧВАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ С ЦИФРОВИ СРЕДСТВА

Гл. ас. д-р Георги Бакъов

Институт за държавата и правото при Българска академия на науките

PROSPECTS FOR CONCLUSION OF INTERNATIONAL TREATIES BY DIGITAL MEANS

Chief asst. prof. Georgi Bakov

Institute for the State and the Law at Bulgarian Academy of Sciences

Abstract: *With the development of the digital age, international treaties are entering a new phase of transformation. While traditional methods of concluding treaties involve physical documents and signatures, digitization offers opportunities to significantly improve the pace, efficiency, and accessibility of these processes. In this context, it is important to examine the challenges and opportunities that digital technologies provide for Law of treaties in the domain of contemporary digital ecosystem and its prospects.*

Key words: *international treaties, digitalization, artificial intelligence, international law, law of treaties, digital diplomacy.*

Въведение

Съвременната епоха се характеризира с безмилостен стремеж към максимална бързина и ефективност. Тя се постига във все по-висока степен от цифровизацията. Електронните устройства и софтуерът трансформират обкръжаващото ни физическо битие. Но проникват и още по-далеч. Налице е тенденция на утвърждаване на дигиталната култура на индивида, при която дистанционната, виртуална социализация, материализирана чрез размяната на информация по дигитален път, ще се превърща в стандарт, „пречупвайки разстоянието на време и пространство“ [9].

Елемент от общата дигитална трансформация е и световното колективно съзнание, което се отразява на разбирането на човечеството за въпросите на размяната на блага, на устойчивото развитие и въобще осведомеността за общите, глобални проблеми. Несъмнено е, цифровите технологии ще продължат да променят комуникационните канали и мрежи и да създават нова когнитивна парадигма за социума и знанието на индивида. И всъщност, именно последният ще бъде в центъра на тази промяна, не устройствата, не материалният свят. Най-високо ниво на трансформация ще претърпи именно индивидът [10].

И същото това лице, което отдавна не е обикновен потребител на интернет, а участник и двигател на все по-отчетливо виртуализиращия се свят, е и суверен, и адресат на нормите в международното право. Отделно от това, не следва да се забравя, че цифровизацията е област на огромен материален интерес, което, за добро или лошо, още повече тласка напредъка на технологиите в рамките на Четвъртата Индустриална революция (4ИР).

Международният договор в епохата на 4ИР

Дигитализацията несъмнено предстои да се отрази още повече и на международните отношения, а търканията между технологичния напредък и международното право ще се превръщат във все по-сложен процес на утвърждаване и адаптиране на правото към изискванията на съвременния свят, към нуждите, очакванията, разбиранята и интересите на индивида на XXI век.

Съвременните технологии вече до голяма степен моделираха правото. Ярък пример за това е, че те промениха и разбиранята ни за правата на човека, за нагласите ни за спешност и незабавност в отговора при тяхното нарушаване в глобален аспект. С устройства, намиращи се във всеки джоб, вече се преодоляват не само физическите междудържавни граници, но все повече се унифицира и етосът [13].

Цифровите инструменти ни предоставиха невиджани досега способности да влияем на политическите решения, да подаваме сигнали, да лобираме, да участваме в публични консултации по повод вземането на различни властнически решения, да влияем на държавното управление с един клик. Тогава, ако дигиталната среда вече представлява норма на социална действителност на отношенията между правните субекти, логично изглежда и нормативната уредба да бъде привеждана във все по-голяма степен в дигитална готовност. По този начин, преминаването от традиционни договори на хартия към електронни формати представлява нещо свършено естествено.

В исторически план международният договор е повече от обикновено съглашение на някакви субекти, било то и колективни. През вековете той често е материализирал значими моменти от световната история и свидетелства за трансформационните процеси в преразпределението на регионалното управление, икономическите отношения и културните и религиозни ценности. Утвърждавани в духа в традицията, този тип съглашения винаги са носили усещането за трайност и устойчивост. Затова за тяхното изписване били търсени и най-свършените материални средства. Те често били изписвани върху пергамент или хартия и запечатвани с отличителните знаци на съответните страни по тях.

Освен като главен източник на правото, не е случайно, че съглашението получава специално място в международноправната наука. Именно договорите и войните са сред най-значимите събития на международната правна историография. Поради това, съглашенията са натоварени с особена символика, прозираща във всяка една стъпка от тяхното изготвяне.

Отделно от етикета (Бон тон) и дипломатическата поведенческа естетика на сключването на международни договори, датиращи още от времената на Карл Велики [1], в теоретико-нормативен план се е открила цяла, самостоятелна област – тази на международното договорно право, която урежда целия процес на преговори, сключване, влизане в сила, действие, прекратяване, спиране на международния договор [2]. Тези действия са се оформили като обичаи на международноправното общуване.

Но в XXI век темпото на модернизацията често пренебрегва традициите в името на непрестанното развитие и промяна. Дигиталната ера е нещо повече от период на умни устройства и интернет. Всеобхватната електронизация доведе до промяна в парадигмата за смисъла и начина, по който обществата функционират, комуникират и си взаимодействат. С развитието на технологиите и глобализацията, комуникацията между различни култури и националности става все по-бърза, лесна и достъпна.

Това предизвиква нови форми на социални отношения и изменения в социалните структури.

Реалистично е да се очаква, че във всяка сфера ще се преминава все повече към електронни носители, включително и в юридическата и административна практика – докато традиционните хартиени документи ще губят все повече своята популярност. Електронните инструменти предлагат по-бързо създаване, обработка и предаване, те се характеризират и с по-нисък риск от загуба. Не изискват и толкова ресурси за съхранение [1].

Международното право допуска възможността международният договор да се сключи в електронна форма. Аргументът за това се извлича от важна негова особеност, свързана с обичая за международния договор, според който не се предвижда определена форма или език, нито изискване споразумението да е сключено в един или няколко документа [5]. Практиката е приела, че това, което се изисква, са постоянни и четливи доказателства за съгласие на двете страни за обвързване.

Така например, още първият специален докладчик по въпроса за договорното право на Комисията по международно право Джеймс Брайърли при подготовката на Виенската конвенция за правото на договорите отбелязва, че договор може да съществува чрез „машинопис и печат“ и наистина всеки друг постоянен метод на записване [11].

Но вглеждайки се по-дълбоко в тази тема, институтът на електронните международни договори повдига непосредствени въпроси относно тяхната валидност и легитимност. Може ли електронно подписан договор да има същата тежест, юридически и символично, като този, подписан с мастило? Може ли разменена кореспонденция по имейл, например, да представлява обвързващ ангажимент? От практическа гледна точна трябва да се приеме мнението на Херш Лаутерпахт, че за да се установи споразумението, „важното е съществуването на запис“ [17].

По отношение на материалния носител на споразумението също не са определени граници: традиционната хартиена форма може да се замени с данни на електронен носител, и той може да изпълнява изискването за постоянен инструмент в „четлива форма“ [7]. Един от съвременните изследователи на правото на договорите – Антъни Ауст, добавя и по-съвременни форми, включително телеграма, телекс, факс съобщение или дори имейл. С развитието на информационната ера, този списък може да се разшири до по-нови форми на електронна комуникация, като разменени текстови файлове или използване на социални медии [3].

Защото няма значение, че се казва „международен договор“ – това понятие покрива множество различни видове правни инструменти. И въпреки че определението е кодифицирано във Виенската конвенция за правото на договорите и е ограничено до договори между държави, компонентите на понятието се съдържат в обичайното международно право. Той е родово понятие с широко приложно поле. Затова, въпреки че поначало разчита на множество традиционни подходи и в немалка степен церемониалния му характер, по своето съдържание правото на договорите е забележително адаптивно, способно да поеме всякакви отклонения от стандартната практика.

И все пак повечето договори са структурирани въз основа на конвенционални форми и следват добре установени процедури. Това, разбира се, не е случайно и слъпо придържане към правната традиция.

При условие, че съществува солидна обосновка зад едно отклонение, като например, ако е налице трайно функционално изменение в трансакциите, стоящи в ос-

новата на обществените отношения, които договорът следва да урежда или условията, в които трябва да се сключи, и субектите затвърдят своето разбиране за последиците и естеството на самия акт, това не би трябвало да представлява проблем.

Такъв ще бъде и случаят с дигитализираните международни договори. Те могат да станат общоприети и правно валидни в международното право, ако достатъчно държави ги приемат и прилагат в своята практика и ако има разпознаваемо убеждение, че това се прави в съответствие с правните норми. Така, с течение на времето, ако достатъчно много държави приемат и прилагат електронни договори в своите международни отношения и ако това стане призната практика, която се следва поради убеждението, че е правно задължителна, то такава практика може да доведе до формирането на нов обичай в международното право [6].

А може би, тъй като вече и не липсват примери за електронни международни договори, би могло да се твърди, че в международното право вече съществува и обичаят, който гарантира правомерност на дигиталното споразумение. И тъй като тези практики стават все по-широко разпространени и приемани, легитимността на електронните договори единствено ще се затвърждава. На тези въпроси обаче официално може да отговори единствено юриспруденцията.

В потенциалния преход към дигиталните технологии има множество позитиви.

Предимствата на дигиталния международен договор

Цифровите платформи ще допринесат за повишено ниво на доверие, както от гражданите на съвременното дигитално общество [15], така и от насрещните страни в даден договорен процес.

Не може да се подценява и качествената полза от езиковото и културно приобщаване. Дигиталното пространство разполага с инструменти за писмен и устен превод в реално време на основата на изкуствен интелект (AI dubbing), които са способни да осъществяват симултанен дублаж или писмен превод на различни езици. Така, докато преговорите се развиват, представителите на страните ще могат да продължат да работят на родните си езици и посредством цифрови инструменти може да се гарантира, че езиковите бариери, които преди това винаги са били значителна пречка, са заличени. Подобно приобщаване ще гарантира, че окончателният договор не е просто продукт на езиковите елити, които през вековете досега са движили ходовете на международната дипломатия, а в действителност отразява културните и геополитически нюанси на всички участващи държави.

И докато се стремим към бъдеще, в което устойчивостта е не само желателна, но и наложителна, електронните договори предлагат и добра екологична алтернатива на тези, които ползват аналогови ресурси. Значителните намаления в използването на хартия, съчетани с минимизираната нужда от международни пътувания и широкомащабни конференции, подчертават природосъобразния характер на този подход.

Но може би най-дълбоката качествена полза се крие в областта на сигурността. Неприкосновеността на международните договори е от първостепенно значение и електронните им версии могат да бъдат подсилени с такива криптографски техники, които да гарантират в изключително висока степен, че те остават непроницаеми за неоторизирани редакции.

Горните ползи се съчетават и с друго качествено предимство от потенциалната дигитализация на договорния процес – непрестанния ангажимент от страна прегова-

рящите страни. За разлика от традиционните методи на договаряне в международното право, при които преговорите обикновено се случват неритмично и накратко, в рамките на нарочни инициативи, но точещи се с години, електронните платформи позволяват непрекъснато сътрудничество в реално време, без загуба на време. Описаната по-горе синергия не само насърчава ускорения процес по изготвяне на договора, но също така гарантира по-холистичен подход и изчерпателен окончателен документ.

Тези методи са вече до голяма степен факт. Благодарение на дигиталните платформи, дипломати, правни експерти и заинтересовани страни вече си взаимодействат синхронно, като се гарантира, че договорът се развива органично, като се възползва от колективната мъдрост и постоянния, при необходимост, приток на знания и информация.

Отделно, технологиите обещава да демократизират процеса, като облекчават достъпа до информация за широката общественост и улесняват воденето на диалог и консултации с разнообразни заинтересовани страни. Също така, те имат потенциала да предоставят на компетентните национални органи актуална и точна информация, която може да подпомогне формирането на техните позиции и решения по време на приемателни и ратификационни процеси.

Пример за това как технологията подобрява договорния процес е Парижкото споразумение, където технологичните решения изиграваха ключова роля в преддоговорния процес. Зад него стоеше мащабен анализ на климатични данни, извлечени от десетки източници по целия свят, непосилно за ръчна работа. С помощта на дигиталната технология, експертите използвали софтуерни инструменти за обработка и анализ на тези данни. Дигиталните инструменти предоставили прогноза и модели на потенциални сценарии, с което на практика са взети и съответните нормативни решения в рамките на двуседмичната Конференция на ООН за изменението на климата през 2015 г. (COP 21) [12].

Сферата на преговорите за разоръжаване предоставя още един убедителен аргумент, че се нуждаем от внедряване на подобни технологии. Исторически подобни дискусии са били изключително бавни, често възпрепятствани от процеси на ръчна проверка, недоверие и логистични предизвикателства. Но с навлизането на системи за електронна проверка, криптографски гаранции и цифрови комуникационни канали, едни бъдещи преговори за разоръжаване биха могли да постигнат по-бърз консенсус. Технологиите вече се ползват в тази сфера и подпомагат спазването на взаимните ангажменти. Благодарение на ИКТ страните могат незабавно да споделят данни, да проверяват взаимно съответствието си с помощта на електронни регистрационни файлове и да поддържат прозрачен, защитен от подправяне запис на всички дискусии и споразумения [16].

Потенциални предизвикателства

Винаги следва да се подхожда с повишено внимание. Бързината и достъпността, макар и желателни, не трябва да бъдат за сметка на изчерпателността и точността. Ускорените процеси чрез електронни методи, не трябва да заобикалят сигурността и контрола, които са от съществено значение, за да е сигурно, че няма да се допускат технически грешки в договорите [14], или че документите няма да бъдат компрометирани. За това ще са необходими и съответните специалисти по контрол на данните.

Що се отнася до намаляването на грешките, случаят с Транстихоокеанското партньорство (TPP) от 4 октомври 2016 г. също е подходящ „научен урок“. След окончателното приемане на текста на това влиятелно споразумение, е установено, че има общо 18 грешки в японския правителствен превод на документа, представен на националния парламент за обсъждане. Това предизвиква мащабна опозиционна реакция и политически сътресения в азиатската държава. Излишни, и липсващи части са открити в текста на споразумението и в информационния документ към него, който външното министерство превежда на японски [18].

Такива несъответствия могат не само да доведат до допълнителни забавяния, тъй като страните преглеждат и коригират грешките, но и до цялостно проваляне на дадения инструмент.

Не липсват и противници и скептици въобще относно идеята за договорната дигитализация. В едно от съвременните авторитетни изследвания на договорното право се изразява съмнение по темата за дигитализирането на международния договорен процес, като сочи, че предвид многобройните грешки в договорите и съответните процедури няма основание да се предположи, че най-новите информационни технологии непременно ще подобрят нещата. Следователно, предизвикателството е да се използват разумно предимствата на скоростта на сключване електронните договори, като се гарантира, че бързината не компрометира неприкосновеността и правомерността на споразумението [4].

В крайна сметка обаче, цифровизацията прониква в почти всяка човешка дейност и международните договори едва ли ще са изключение. Въпросът тогава е не дали, а кога.

Заклучение

Дигитализирането на международните договори ни предоставя шанс да модернизираме международното право, да повишим капацитета на ангажираните с него, с което ще създадем по-ефективни и прозрачни процеси и в крайна сметка, ще укрепим доверието в международната система. Чрез използването на новите технологии можем да изградим един по-справедлив и сигурен глобален правен ред, който отговаря на нуждите на съвременното общество и подготвя основите за по-демократично бъдеще, в което самите граждани активно участват и влияят върху процеса на вземане на решения. Но употребата на технологии в международното право усложнява регулирането. Преносът на принципите на сключване на международни договори в цифровата сфера не е лесна задача. Всеки байт данни, всеки криптиран подпис и всяко цифрово времево клеймо ще има свои собствени правни последици. Международното право, ще се нуждае от нови норми, предшествани от предварително установени и затвърдени принципи, за да се приспособи тези нови обстоятелства. Ще се нуждае и от качествено нова доктрина, съобразена с обстоятелствата на бурно дигитализиращия се световен ред и реалност на хибридни войни и зачестяващи кибератаки, които стават все по-сложни и все по-непредсказуеми.

Литература:

1. Александров, А. За неслучилото се дигитализиране на трудовоправната документация и правораздаването по трудови спорове и вредите, които понася обществото от това. – В: Правото и бизнесът в съвременното общество. Сборник с доклади от 3-та Национална научна конференция. Варна: Наука и икономика, 2020, с. 338 – 340.

2. Борисов, О. Международно договорно право. Нормативни актове, необходими за сключването на всички видове международни договори, Сиела, 1996, с. 5.
3. Aust, A. *Handbook of International Law*. Cambridge, 2010, p. 51.
4. Aust, A. *Modern Treaty Law And Practice*. Second ed. Cambridge University Press, 2013, p. 19.
5. Aust, A. *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press, 2000, p. 7.
6. Baker, R.B. Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates. – In: *European Journal of International Law*, 21(1), 2010, pp. 173-204.
7. Dörr, O. Schmalenbach, K. *Vienna Convention on the Law of Treaties A Commentary*. Springer, 2018, p.36.
8. Kolbeck, B. *An Introduction to Ceremonies*. -In: *Western Manners and Etiquette: A Guide on how to behave in private and public*. 2015.
9. Kong, Y. et al. How metahumans in a metaverse environment are the answer to China’s development. – In: *Proceedings of the 2023 2nd International Conference on Public Culture and Social Services (PCSS 2023)*, vol. 787, Atlantis Press, 2023, p. 106.
10. Metz, M, Spies, B. *Digital Psychology: Classification, Fields of Work and Research*. Springer, 2018, p. 3.
11. Report on the Law of Treaties by J.L. Brierly, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*. 1950, vol. II, p. 223, para 23.
12. Report on the workshop on the development of early warning systems and contingency plans in relation to extreme weather events and their effects such as desertification, drought, floods, landslides, storm surge, soil erosion, and saline water intrusion FCCC/SBSTA/2015/INF.6.
13. Seaman, K. Empathy, caring, and the defense of human rights in a digital world. -In: *The Changing Ethos of Human Rights*. Edward Elgar, 2021, p. 111.
14. United Nations International Law Commission. *Yearbook of the International Law Commission 1966*, Vol. I, Part 1. 825th meeting. Law of Treaties, Article 34, pp.18 -21.
15. Wanna, J., Vincent, S. *Opening Government: Transparency and Engagement in the Information Age*. Australia National University Press, School of Government, 2018, p. 22.
16. Woof, A. *Monitoring and Verification in Arms Control*. Congressional Research Service, 2010, p. 13.
17. *Yearbook of the United Nations International Law Commission 1953*, vol II, p. 160.
18. 18 errors found in gov't translation of TPP documents. 2016. <https://mainichi.jp/english/articles/20160929/p2a/00m/0na/008000c>.